

Hoe beheer je een veterane beuk?

SAMEN KOM JE VERDER

TEKST EN FOTO'S: JACO HOUWELING, REDACTIE BOMEN

Als lezers van het vakblad Bomen kennen we het dilemma allemaal wel: je bent verantwoordelijk voor een monumentale en beeldbepalende boom, maar de boom is aan het aftakelen en dreigt gevaarlijk te worden. Wat doe je dan? Kappen, investeren in een goede groeiplaats en opnieuw beginnen? Of is het nog een keer snoeien en aankijken hoe lang de boom verantwoord te handhaven is? Of moeten we überhaupt wel iets doen? Gelukkig gaan we als beroepsgroep steeds meer voor het behoud van de veterane bomen, en beheer van veterane bomen is altijd maatwerk! Bij de rode beuken in dit artikel gaat het beheer en het behoud zelfs een flinke stap verder doordat alle verschillende disciplines erbij worden betrokken.

Beuken met catalpa ervoor in januari 2022.

De rode beuken staan in de tuin van Paleis Soestdijk, het paleis dat vorige eeuw lange tijd bewoond is door destijds koningin Wilhelmina en prins Bernhard. Momenteel is het paleis met het omliggende bos en park eigendom van de MeyerBergman Erfgoed Groep, die het geheel wil ontwikkelen tot zoals zij het zelf omschrijven *‘een inspirerend platform, podium en landingsplek voor innovatief en ondernemend Nederland. Met tentoonstellingen, lezingen en congressen worden hier straks dé Nederlandse oplossingen voor wereldwijde uitdagingen gepresenteerd aan het grote publiek.’*

Het paleis zal gerestaureerd gaan worden, op de locatie van de voormalige marechausseekazerne zal woningbouw plaatsvinden en in het park zullen concerten en evenementen georganiseerd worden. Het paleis zoals het nu is heeft veel achterstallig onderhoud. Sinds 2004 is er erg weinig aan onderhoud en beheer gedaan.

Zocher

Het park rondom Paleis Soestdijk is sinds de 17de eeuw verschillende keren opnieuw ingericht. Bekend is dat onder andere de landschapsarchitecten Maurits Post, Daniel Marot en vader en zoon Zocher ontwerpen hebben gemaakt. Heden ten dage zijn in het ontwerp nog elementen van Zocher te herkennen. De rode beuken in dit artikel

zijn ook een zogenaamd boomboeket. Bekend is dat Zocher dit concept vaak toepaste om snel na het aanplanten al een grote boom te hebben. Het park heeft dus ook cultuurhistorisch een grote waarde. De afgelopen jaren hebben verschillende bureaus het groen en de bomen geïnventariseerd, en voor het geheel is een meerjarenplan park- en bosherstel opgesteld. Belangrijk onderdeel in het plan park- en bosherstel is herstel van het gehele (grond)watersysteem. Door de jaren heen is dit verschillende keren veranderd. Juist beuken zijn hier gevoelig voor.

28 tuinmannen

Terug naar de beuken. Het zijn waarschijnlijk twee beuken (*Fagus sylvatica* ‘Atropurpurea’) die samen rond 1890 in één plantgat zijn gezet in de tijd dat de toenmalige koningin Emma Paleis Soestdijk als zomerverblijf gebruikte. Toen Emma in 1934 overleed erfde haar enige kind, koningin Juliana, het paleis en het park. Het paleis werd flink verbouwd en koningin Juliana en prins Bernard zouden er vanaf 1937 wonen tot aan hun overlijden in 2004. Over hoe het onderhoud van de tuinen en het park toen ging, kan Erwin van Es – die samen met zijn zoon aanwezig is bij ons bezoek in het voorjaar van 2022 – het nodige vertellen. Erwin doet met zijn bedrijf Van Es Boomverzorging veel

van het onderhoud in het park, net zoals ook zijn vader en grootvader dit al vóór hem deden. De opa van Erwin mocht al hout oogsten uit het paleispark. Dit was vaak beukenhout dat goed verkocht kon worden aan mensen in Bunschoten-Spakenburg om vis mee te roken. Erwin vertelt dat vroeger alles in en om het paleis, dus ook het park, mooi, schoon en netjes moest zijn. Het paleis was sober, maar het onderhoud van het park was dat absoluut niet: halverwege de vorige eeuw waren er 28 tuinmannen in dienst.

Omgevallen trompetboom

Van koningin Juliana is bekend dat zij het laatste woord wilde hebben als er een boom gekapt werd. Levende bomen mochten sowieso niet verwijderd worden en zelfs bij dode bomen moest eerst aan de koningin gevraagd worden of verwijderen wel mocht. Toen in 1973 een trompetboom (*Catalpa bignonioides*) naast de beuken omwaaide en de tuinman die netjes wilde opruimen, mocht dit niet. Vandaag de dag is deze boom nog steeds te zien en vanuit de omgevallen trompetboom zijn verschillende nieuwe bomen geworteld. De laatste jaren is het onderhoud aan het park met drie man uitgevoerd, het belangrijkste werk is nu het grasmaaien en de graskanten knippen. In de toekomst zal de capaciteit uitgebreid worden om het beheer en onderhoud te versterken. De beuken zijn momenteel in slechte staat, er is een gedeelte van de kroon afgestorven, en aan de zuidkant is ook een gedeelte van de schors en het bastweefsel afgestorven. Op de boom komen verschillende schimmels voor, de meest zichtbare is de tonderzwam die verschillende grote vruchtlichamen op de stam gemaakt heeft. De boom wordt veilig gehouden door het dode hout boven de voetpaden regelmatig te verwijderen. Deze beuken zijn in het park behouden omdat ze een beeld geven van de parkontwikkeling, beeldbepalend en ook ecologisch belangrijk zijn. Verschillende andere beuken in het park worden wel geveld vanwege de veiligheid.

Belangrijk onderdeel is herstel van het gehele (grond)watersysteem

Bodem is basis

Tot zover de beuken zoals ze er nu bijstaan. In september 2021 begon Jeroen Oorschot als tijdelijk rentmeester op paleis Soestdijk. Jeroen kende vanuit zijn werk het adviesbureau Groeibalans dat adviseert over bodembioïologie; hij had dit eerder ingeschakeld om de conditie van een oude lindelaan te verbeteren. Groeibalans vroeg vervolgens Jan Geerts om de bomen te onderzoeken en een beheerplan op te stellen voor de beuken.

Jan Geerts heeft 15 jaar in de boomkwekerij gewerkt, en raakte ruim 10 jaar geleden geïnteresseerd in de samenhang tussen bodem en biodiversiteit. Jan heeft zijn eigen bedrijf Standing People.be, genoemd, naar de oorspronkelijke bewoners van Amerika. Jan werkt holistisch en probeert altijd rekening te houden met het gehele ecosysteem waar de boom onderdeel van is. Mensen zijn slechts één factor in het geheel. Jan legt verder uit: 'De bodem is de basis. Ziekten en plagen bij planten en bomen zijn vaak secundair, er is in eerste instantie een andere oorzaak. Maar in het boombeheer richt de behandeling zich vaak op de secundaire aantasting, en dus niet op de oorzaak van het probleem. Ik begin eigenlijk altijd door naar de bodem te kijken. Kunnen we die verbeteren voor de boom?'

Zware maaltijd

Bij de beuken zijn bodemstalen genomen waarvan verschillende analyses zijn gemaakt. Zowel de chemische, granulair als de biologische samenstelling van de grond is beoordeeld. De zuurgraad (PH) van de bodem is bepaald en er is een chroma-analyse gemaakt (zie kadertekst voor uitleg). Voor de beuken wordt nu een apart beheerplan gemaakt. Maar hoe pakt Jan dat aan? 'De belangrijkste vraag waar ik mee begonnen ben is: Wat vraagt een veterane boom aan bodemkwaliteit en bodemleven? Wat zijn voorbeelden in de natuur? Hoe ziet het totaalplaatje eruit?'

Een aantal elementen in het beheerplan zullen zijn: De kroon mechanisch weer in evenwicht brengen, ook bij windbelasting. Directe zonnebrand op de stam voorkomen. Voor de veiligheid van de bezoekers komt er een fysieke begrenzing om mensen onder de boom vandaan te houden. Als de bezoekers niet meer onder de kroon lopen, kan ook de verdichting van de bodem aangepakt worden. Onder de boom gaat schimmeldominante compost toegepast worden met hierop bladcompost. Jan geeft hierbij ook nog het voorbeeld van de enorme dikke laag van houtsnippers die soms onder bomen wordt aangebracht. Vergelijk het met een heel zware maaltijd die je moet eten op een nuchtere maag, dat werkt niet. Een boom moet gewoon de tijd krijgen om weer te wennen aan een bodem waarin veel voeding en vocht aanwezig is. Boombeheer gaat altijd over een hele lange planningshorizon. >

Beuken met dode kroondeel en (rechts) catalpa.

Chroma-analyse

De chroma(-analyse) is een soort bodemanalyse waarbij met één plaatje de kwaliteit van een bodem inzichtelijk wordt gemaakt. Een bodemonster wordt opgelost in natronloog en op een filterpapier aangebracht. De kleuren, structuur en vormen geven informatie van zowel het humusgehalte, de hoeveelheid organische stof, maar ook zaken als bodemstructuur, bodemleven en zuurstofhuishouding. De chroma is niet onomstreden als manier om bodemkwaliteit inzichtelijk te maken. Jan Geerts wijst erop dat de chroma een goed beeld geeft in de verhoudingen van bodemelementen en een nuttige hulp is bij het interpreteren van exacte analyses en de vaststellingen ter plaatse.

Boombeheer gaat altijd over een hele lange planningshorizon

Bord met uitleg

Wat verder van de stam af, onder de kroonprojectie, zullen bloembollen en vaste planten geplant worden. Hiertussen kan ook het blad van de boom blijven liggen; zodoende wordt de natuurlijke kringloop ook weer hersteld. De verwachting is dat de wortels groeien waar de bodem goed is en dus wil men de bodem voor de lange termijn herstellen. Niets is heiligmakend, er wordt uitgetoet wat het beste werkt op deze plaats. Er is vooral ook tijd en geduld nodig. Over drie jaar wordt het bodemonderzoek opnieuw uitgevoerd en wordt beoordeeld hoe het beheer voor de boom heeft uitgepakt. In alle stappen van het proces zijn ook de tuinmannen en de rentmeester meegenomen, zodat het beheerplan dadelijk ook goed uitgevoerd kan worden. Ten slotte komt er bij de beuken een bord met uitleg over het beheer, zodat ook de bezoekers van het park kunnen lezen waarom het park hier aangepast is aan de boom in plaats van andersom. Een mooi voorbeeld van hoe het beheer van een veterane boom eruit kan zien. Hopelijk kunnen we hiermee nog jaren van de prachtige beuken genieten.